

TROCHU JINÁ PUBLIKACE

Většina publikací a metodických pomůcek Ústavu územního rozvoje je určena odborné veřejnosti. Nyní jsme připravili tak trochu jinou publikaci. Více o této nové internetové publikaci jsme našim čtenářům slíbili už v minulém čísle časopisu – publikace má název **Principy a zásady urbanistické kompozice v příkladech**.

Odbor územního plánování MMR začal v roce 2015 ÚÚR úkol připravit názornou motivační pomůcku o urbanistické kompozici v územně plánovací dokumentaci. Vznikla tak internetová publikace, která seznamuje čtenáře s vybranými pojmy urbanistické kompozice a jejich uplatněním v územním plánování. Publikace je odlišná od dalších metodických materiálů, neboť je určena především laické veřejnosti. Z této skutečnosti vychází její struktura, forma i způsob vyjádření. Kolektiv autorů se snažil vytvořit materiál s přehlednou a jasnou formou, která osloví každého čtenáře. Publikace vyzývá občany ke spolupráci, inspiruje je k námětům komentovaných prohlídek sídel a jejich okolí. Chce podnítit zájem obyvatel o jejich prostředí. Přibližuje práci projektanta jako zpracovatele územního plánu. Jednoduchými kroky vede k možnosti vyzkoušet si pohled architekta -urbanisty na město nebo vesnici a její okolí. V urbanistické kompozici publikace klade důraz především na estetickou stránku území a chce tím přispět k rozvoji komunikace mezi projektantem (tj. architektem -urbanistou) a zástupci obce. Měla by usnadnit oběma stranám spolupráci při územně plánovací činnosti, zejména při zpracování územního plánu, regulačního plánu, územní studie, případně při územním rozhodování. Komunikace ze strany projektanta bývá profesně specifická, využívá odborných pojmů a názvosloví. Bez znalosti pojmů a principů urbanistické kompozice může totiž dojít k nedostatečnému objasnění záměrů a jejich nepochopení.

Proč je publikace určena laické veřejnosti?

Pojmy, principy a zásady urbanistické kompozice pořizovatelé a projektanti znají, případně řeší území citem, a tedy podvědomě zásady aplikují. Náročnější je záměry objasnit a prosadit v rámci jednání se zástupci obce nebo s občany. Pokud odborník nemá v diskuzi jako partnera odborníka se stejným nebo alespoň blízkým zaměřením, je diskuze obtížná a mnohdy nekončí vzájemným pochopením. Přitom jak projektant, tak veřejnost má stejný cíl, tj. zachovat a posílit kvalitu řešeného území. Projektant ani pořizovatel však nemá kapacitu a časový prostor veřejnost s pojmy, principy a zásadami seznamovat v rámci zákonem daných jednání. Proto ÚÚR nabízí pro daný účel uvedenou publikaci. Jejím prostřednictvím se zástupci obce a další laická veřejnost má možnost seznámit s problematikou urbanistické kompozice. Cílem publikace proto nebylo vytvořit vědecké dílo, které by shrnulo veškeré poznatky o urbanistické kompozici, ale sestavit poutavý výběr nejzajímavějších pojmů, principů a zásad, a to tak, aby vybízel neprofesionální uživatele k vyzkoušení a aplikaci na jim známé území.

Publikace nejprve stručně seznamuje zájemce s tím, co to vlastně je **urbanistická kompozice**. Vychází z rozlišení urbanistické koncepce jako prostorového, funkčního a provozního uspořádání prostředí v sídlech a v krajině, závislého na potenciálu území, úloze sídla v systému osídlení a na předpokládaném budoucím rozvoji. **Urbanistická kompozice** je součástí urbanistické koncepce. Cílem urbanistické kompozice je estetické uspořádání prostorů, ploch, přírodních a stavebních prvků do komponovaných souborů a celků.

Publikace je rozdělena do čtyř částí:

- **Část I – Vybrané pojmy urbanistické kompozice**

Část I názorně seznamuje čtenáře s vybranými pojmy urbanistické kompozice. Pomocí pojmů prezentuje, jaké základní obecné principy v urbanistické tvorbě platí.

- **Část II – Aplikace základních principů a zásad urbanistické kompozice**

Představuje zásady – doporučení, jak s obecnými principy urbanistické kompozice v územním plánování nakládat a jak je při tvorbě využít.

- **Část III – Jak to všechno uhlídat**

Část III seznamuje čtenáře se stavebním zákonem a jeho prováděcími vyhláškami. Dále nabízí čtenáři možnost hlouběji proniknout do problematiky pořizování územního plánu a ovlivnit tak urbanistickou kompozici sídla.

- **Část IV – Čeho je třeba se vyvarovat – aneb: jak ano a jak ne**

Přibližuje vybrané zásady urbanistické kompozice v názorných ilustracích.

V Části I Vybrané pojmy urbanistické kompozice

jsou představeny nejfrekventovanější pojmy urbanistické kompozice. Každému pojmu je věnován samostatný list – karta. Pomocí pojmů se prezentuje, jaké základní obecné principy v urbanistické tvorbě platí. Příručka zohledňuje platné principy a zásady jak pro město, tak i pro vesnice.

Publikace seznamuje čtenáře na jedenadvaceti samostatných kartách s následujícími pojmy:

1. urbanistická koncepce
2. urbanistická kompozice
3. krajinná kompozice
4. genius loci, obraz města, image města
5. konfigurace terénu
6. výšková hladina
7. historické jádro
8. významný vyhlídkový bod a pohledové stanoviště
9. dominanta
10. panorama

11. silueta
12. veduta
13. urbanistická osa
14. pohledová osa
15. chráněný pohled a pohledový horizont
16. průhled
17. pohledově exponované místo
18. cílový bod pohledu – point de vue
19. měřítko a proporce
20. gradace, kontrast a akcent
21. rytmus, symetrie a asymetrie

Pojmy jsou řazeny ve sledu, v jakém je třeba přistupovat k území při vnímání sídla a jeho urbanistické kompozice, tj. od celku k detailu.

Karty obsahují zjednodušený výklad pojmu, výklad pojmu podle různých odborných zdrojů, pro názornost využívají ilustrativní fotografie nebo schémata, eventuálně zahrnují grafickou značku možného vyjádření v dokumentech územního plánování. Karty stručně představují, jakým způsobem je možné pojem v územním plánování vnímat. Samozřejmostí je odkaz na příslušnou literaturu a na další doplňující zdroje.

V Části II Aplikace základních principů a zásad urbanistické kompozice publikace představuje zásady – doporučení, jak s obecnými principy urbanistické kompozice v územním plánování nakládat a jak je při tvorbě využít. Ke komplexní, kvalitní a dlouhodobě platné urbanistické koncepci a kompozici v územním plánu vedou v urbanistické tvorbě tři postupné kroky:

1. vnímání území,
2. analýza území,
3. návrh řešení území.

V souladu s uvedenými třemi kroky publikace rozděluje aplikaci základních principů a zásad urbanistické kompozice na následující postupy:

1. prověření, co je řešené území na mapě a v terénu – vnímání prostředí a souvislostí,
2. jaké hodnoty se v území nachází,
3. jak lze hodnoty v urbanistické kompozici využít – principy a zásady tvorby,
4. jak hodnoty v území zachovat a rozvíjet, tj. zlepšit,
5. jak urbanistickou kompozici v území stabilizovat a dlouhodobě tak udržet.

Na příkladu konkrétního sídla jsou čtenářům představeny hlavní zásady využívající principy urbanistické kompozice v územním plánování. Publikace záměrně nevyužívá proslulá památkově chráněná místa, ale snaží se poukázat, že hodnoty lze nalézt v kterémkoliv sídle a i pro ně platí zásady urbanistické kompozice. Jako modelové území, na němž demonstruje ukázky principů urbanistické kompozice, volí městyš Černá Hora, ležící severně od Brna.

Kapitola 1.1. *Než se vydáme do terénu*, která má podtitul *Průzkum sídla a okolí podle map – poloha sídla a členitost terénu, historie sídla a krajiny*, poukazuje jak důležité je uvědomit si **polohu sídla a členitost terénu**.

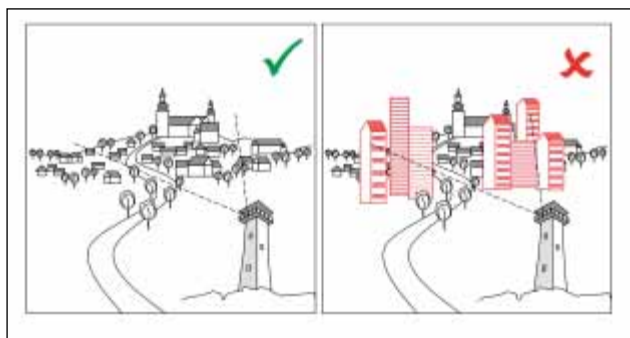
Kapitola 1.2. *Čeho si máme všimnout* s podtitulem *Pohled na sídlo z jeho okolí a pohledy na vnitřní části sídla* motivuje čtenáře k **průzkumu okolí a k pozornosti vůči konkrétním hodnotám** – například dominantám, vyhlídkovým bodům, historickému jádru či urbanistickým osám. Publikace

8. VÝZNAMNÝ VYHLÍDKOVÝ BOD a POHLEDOVÉ STANOVIŠTĚ

<p>Zjednodušený výklad pojmu</p> <p>Významný vyhlídkový bod a pohledové stanoviště je místo v sídle nebo v jeho okolí, z něhož je malebný pohled na toto sídlo nebo na jeho část.</p> <p>Úhel významného vyhlídkového bodu je výšeč vymezující malebný pohled; případně je to výšeč, v níž je vyhlídka do okolí možná.</p> <p>Dálkový pohled – pohled na sídlo, který zahrnuje celé sídlo a částečně i jeho okolí.</p> <hr/> <p>Rozmanitost definic</p> <p>Významný vyhlídkový bod Vejšně přístupné místo, jehož vyvýšené umístění v terénu (vrchol kopce, úbočí) nebo v rámci stavby (rozhledna, věž) umožňuje přehlednou významnou a atraktivní část okolního území. [1]</p> <p>Pohledové stanoviště a pohledová linie Bod nebo trasa, z nichž existují významné pohledy na dané území. [2]</p>	<p>Příklad grafické značky</p> <ul style="list-style-type: none"> významný vyhlídkový bod pohledové stanoviště pohledové stanoviště typického panoramatu úhel a směr rozhledu úhel významného vyhlídkového bodu <p>Významný vyhlídkový bod nebo pohledové stanoviště může ležet v sídle, v jeho okolí nebo také zcela mimo správní území řešeného sídla.</p> <div style="text-align: center;"> </div> <p style="text-align: center;">Obr. 19: Vyhlídka na město Řím ze střechy Památníku Viktora Emanuela II.</p>
<p style="text-align: center;">A co územní plánování?</p> <p>Urbanistická kompozice sídla se výrazně projevuje mimo jiné v dálkových pohledech. Mezi důležitá pohledová stanoviště musíme řadit hlavní příjezdové komunikace do sídla, neboť mnohdy je na ose přístupové komunikace význačný objekt sídla. Dálkové pohledy tvoří první setkání návštěvníka se sídlem a usnadňují mu orientaci v sídle.</p> <p>Vyhlídkový bod nebo pohledové stanoviště v územním plánu znamená projtí sídlo, vnímat jeho hodnoty a hledat místa, z nichž je na ně nejvhodnější pohled. Tento pohled chránit včetně pohledového stanoviště. Znamená to vytvářet možnosti a předpoklady pro další takové pohledy novými stanovišti, ale i novými hodnotnými objekty. Záleží na velikosti řešeného území: regulační plán, řešící menší část sídla, se může věnovat většímu detailu místa (vyhlídku na sochu, kašnu, hodnotné průčelí významné budovy).</p>	
<p>Zdroje</p> <p>[1] Ústav územního rozvoje, Brno. Stanování sledovaných jevů pro územní analytické podklady obcí [online]. Brno a Praha, 2014. – Sledovaný jev č. 20.</p> <p>[2] OBERSTERN, Ivo, ČAČH, Jan. <i>Analýza urbanismu a územního plánování</i>. Praha: FA ČVUT, 2001. Materiál z výzkumného ústavu NGM 21000026 „Proměny urbanismu“.</p> <p>OK 19: Bto J Polony</p>	

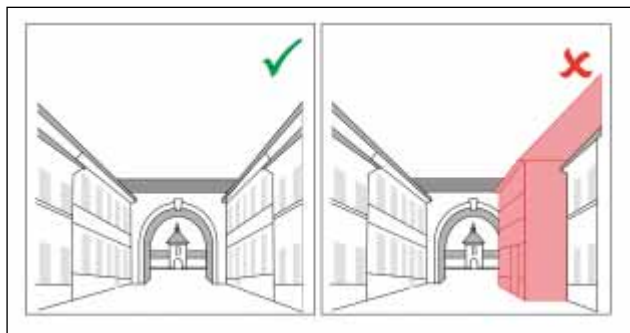
Část I Vybrané pojmy urbanistické kompozice | 19

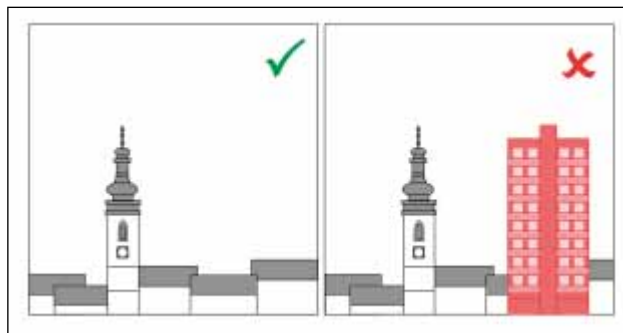
Identifikovat a chránit dominanty, které se uplatňují v dálkových pohledech na sídlo, zejména z příjezdových komunikací, z tras a z vyhlídkových bodů v okolí.

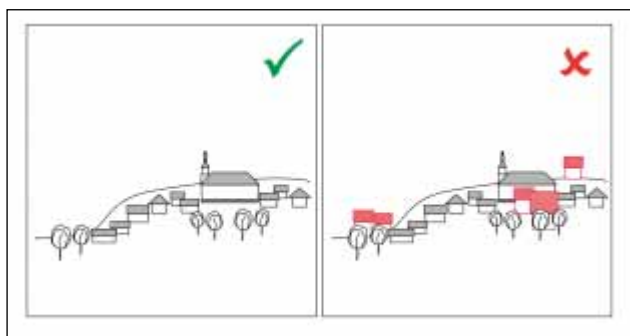
Výškové dominanty využívat pro orientaci v sídle, tj. posilovat orientaci v sídle podle polohy dominant historického jádra.

Respektovat **stávající pohledy a průhledy na dominanty**. Vytvářet nové pohledové osy a ty vymezovat jako chráněné pohledy.

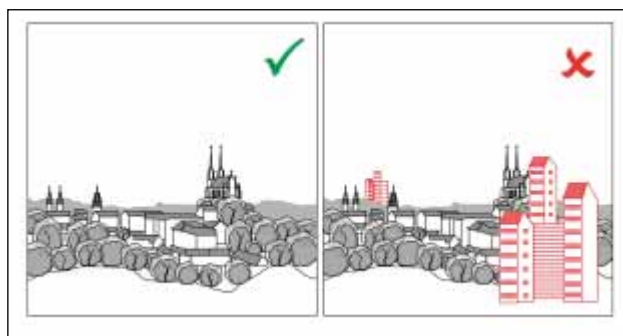

Zvažovat **konkurenci dominant** a sousedství dominant odlišného charakteru.

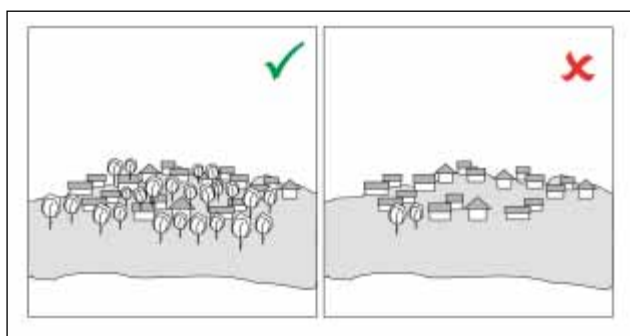
Dbát na výškovou hladinu:

- v okolí výškových dominant,
- na pohledových horizontech,
- na okraji sídla, kde zástavba přechází do volné krajiny.

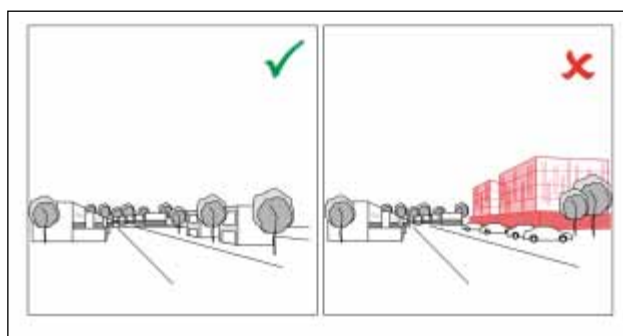
Panorama – dbát, aby nebylo porušeno panorama nevhodnou výškovou hladinou nebo nevhodnou dominantou.

U neurčitého panoramatu sídla využít vhodného záměru pro jeho zvýraznění.

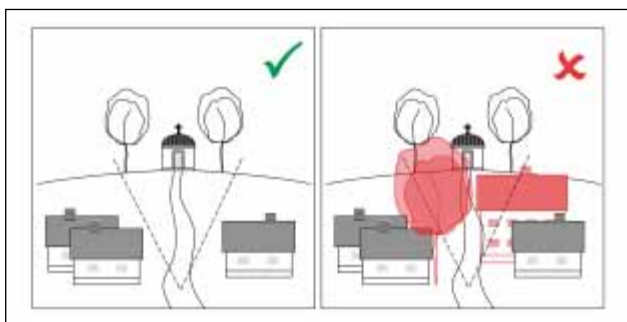

Chráněný pohled, dálkové pohledy – dbát na kompaktnost sídla, využívat k tomu mimo jiné zelen v sídle – pohledově propojovat objekty pomocí vyšší zeleně.

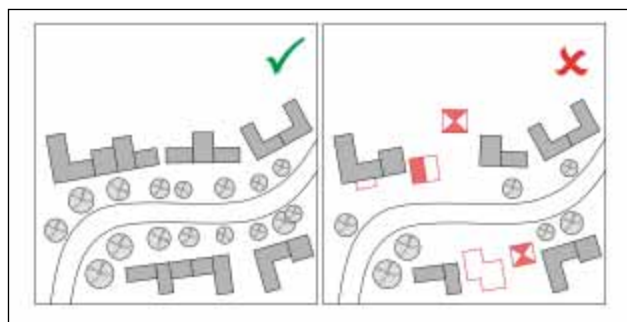
Zeleným prstencem kolem sídla citlivě přecházet do krajiny. Polohu vesnické návsi zdůraznit vyšší zelení, ideálně tradičními dřevinami, např. lípami.

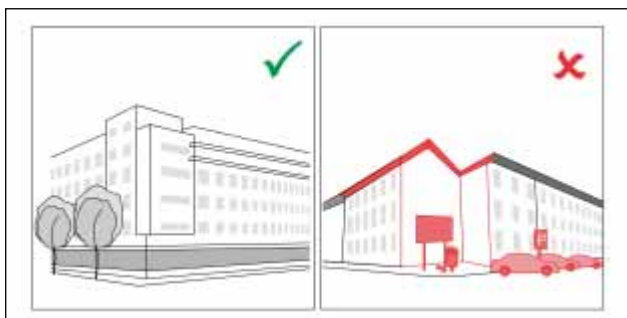
Měřítko a proporce – dbát na vhodné sousedství ploch, které mají odlišné využití a tím i odlišný charakter zástavby (například plochy výroby a skladování, které je provozováno v rozlehlých halách, umístěné v sousedství ploch bydlení v rodinných domech). Případně pamatovat na nutnost pohledového odclonění ploch rozdílného charakteru zástavby pomocí izolační zeleně.

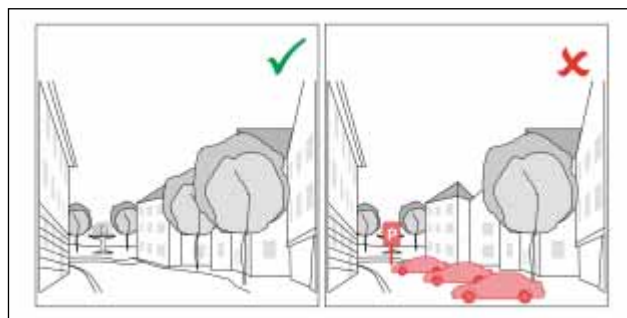
Významný vyhlídkový bod, pohledové stanoviště – udržovat kvalitu pohledu v úhlu významného vyhlídkového bodu, včetně toho, aby pohled nezaclonila rozrůstající se zeleň.

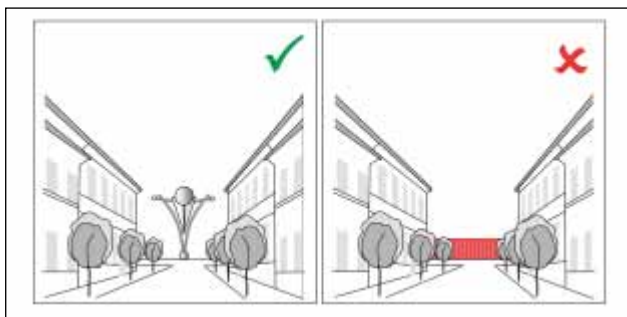
Urbanistická osa – zvýraznit osu stromořadím nebo alejí, respektovat půdorysnou stopu a charakter zástavby, která urbanistickou osu obklopuje.

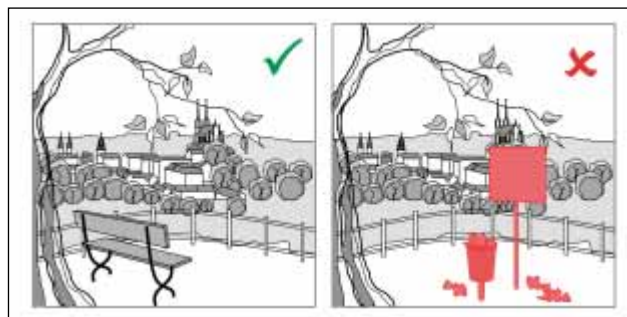
Pohledově exponované místo – využívat nároží jako přirozená pohledově exponovaná místa. Řešení ploch volit tak, aby mohly vzniknout nárožní objekty.

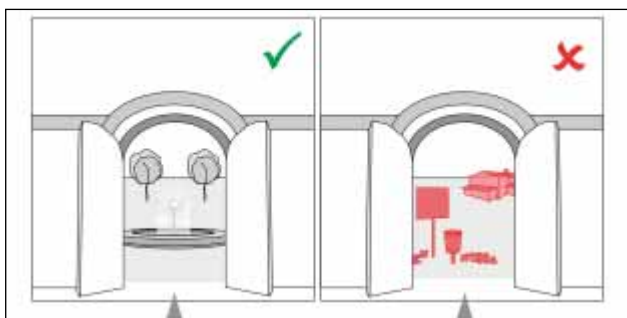
Pohledová osa – zachovávat stávající pohledové osy, nezaclonit cílový bod pohledu nevhodnou náplní ploch. Využívat pohledové osy i v komorních částech města jako jsou úzké uličky a malá náměstí.

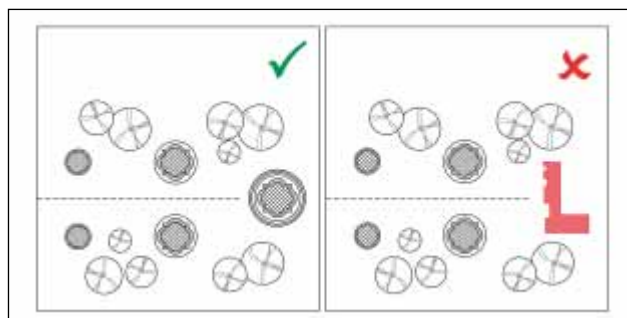
Cílový bod pohledu je význačné nebo poutavé místo. Vhodné je jeho zdůraznění výtvarným nebo architektonickým dílem. Úlohu cílového bodu pohledu nesplní neutrální či neharmonický objekt.

Průhled – místa zajímavých průhledů, která umožňují zastavení pozorovatele, udržovat pro relaxaci s výhledem na cílový bod pohledu.

Chráněný pohled – pamatovat na pohledy na význačné přírodní a kulturní hodnoty a zpětně dbát na pohledy z místa vstupů a východů z významných budov jako jsou například divadla, galerie, koncertní sály, pietní místa. Na vhodných místech využívat moment překvapení nečekaným pěkným výhledem.

Gradace – dbát na vrcholný objekt gradace. Například podél urbanistické osy parku jsou instalovány kašny; urbanistická osa vede k centrálnímu velkolepému vodotrysku. Obdobný princip platí u gradující zajímavosti vzhledu a významu objektů, z nichž vrcholný objekt je nejvýznamnější a nejatraktivnější. Pozorovatele nemá čekat zklamání v podobě nenaplněného očekávání (např. zdevastovaný objekt s reklamní plochou).

Následující stránky publikace postupně dokládají, že i v náhodně vybraném modelovém území – městyse Černá Hora – lze najít jednotlivé jevy urbanistické kompozice. Na schématech a fotografiích dokládá práci s urbanistickou kompozicí v územním plánu. Seznamuje se stávajícími hodnotami modelového území a jejich vlivem na urbanistickou kompozici. Postupně pracuje se všemi pojmy v daném území městyse a v jeho okolí.

Publikace věnuje zvláštní pozornost veřejným prostranstvím. Kapitola 3.2. *Náves, náměstí, ulice je také území* s podtitulem *Základní zásady urbanistické kompozice veřejných prostranství* mimo jiné naznačuje, jaké otázky zeleně by měly být řešeny ve veřejných prostranstvích. Obecně by se mělo koncepčně jednat v územních plánech o následující okruhy:

- charakter zeleně v sídlech, její odpovídající zastoupení ve všech částech sídla, její hierarchizace, koncepce základního rozložení ploch, linií (základní kostry – systému zeleně) a bodů, jejich vzájemná návaznost a provázanost na okolní krajinu, zásady jejího rekreačního užívání,
- role zelených horizontů, případně zelených klínů v organismu a obrazu sídla a jejich ochrana,
- poloha jednotlivých ploch zeleně v sídle, jejich rozsah a náplň v rámci celého systému,
- ochrana historických zahrad a parků, stejně jako ochrana ostatní významné plošné a liniové zeleně v zastavěném i nezastavěném území.

Kvalitnímu návrhu veřejného prostranství by mělo předcházet dobré zadání

vycházející z územního plánu, které kvalifikovaně popíše, co se od daného prostranství očekává, k čemu má sloužit, jak má být navázáno na okolí. Úroveň veřejného prostoru zhodnocuje území, jeho plochy a objekty.

Zmíněné tři kroky – Vnímání území, Analýza území, Návrh řešení území – končí zásadami pro uvedený krok. Jedna z nich připomíná, že principy a zásady urbanistické kompozice platí i v nově navržené zástavbě.

Každá další část publikace je určena náročnějším a obeznámenějším čtenářům. Zatímco první část seznamuje s naprostým základem, tj. co který pojem urbanistické kompozice vyjadřuje, druhá část nechává uživatele nahlédnout do ukázek aplikace ve standardním území.

Třetí část uvádí právní předpisy a konkrétní ustanovení, které jsou oporou pro urbanistickou kompozici v územním plánování. Stručně seznamuje čtenáře s územním plánem a jeho pořízením. Dále také upozorňuje na další nástroje, jimiž je regulační plán, územní studie, příp. územní rozhodnutí.

Čtvrtá část publikace je rychlou pomůckou pro projektanta při jednání se zástupci obce nebo s občany. Přináší jasné grafické ukázky nešvarů, které znehodnocují území, a je třeba se jich vyvarovat. V grafické zkratce na šestnácti příkladech ukazuje, co je v uspořádání území nevhodné a jaké zásady jsou nejpodstatnější pro vzhled sídla. Publikace je doplněna výčtem použité a pro dané téma doporučené literatury, včetně výčtu použitých internetových a dalších zdrojů.

Pomůcka prošla oponenturou, za níž patří velké poděkování váženým osobnostem oboru – panu docentu Ing. arch. Milanu Hexnerovi, CSc. a panu docentu Ing. arch. Ivanu Kaplanovi. Se shovívavostí, s jakou k internetové publikaci přistupovali, neboť se nejedná o vědeckou práci nebo metodiku, dospěli k podobnému názoru, jaký potvrdily i první reakce praktických uživatelů: existuje spousta různých českých i zahraničních publikací, ale žádná neshrnuje problém tak názorně a přehledně. Aplikace poznatků z kompoziční problematiky do územního plánování je šířeji známa jen ze starších anglosaských pramenů ze 60. až 80. let dvacátého století.

Publikace by měla být příspěvkem k popularizaci územního plánování, architektury a stavební kultury. Je jedním z kroků plnění cíle Politiky architektury a stavební kultury České republiky, dokumentu schváleného vládou v roce 2015. Příručka podporuje vzdělávání a osvětu zastupitelstev obcí a široké veřejnosti v oblasti architektury, urbanismu, územního plánování, krajinářské architektury a stavební kultury. Publikace může být podkladem pro tvorbu výukových materiálů na jednotlivých stupních škol.

Publikace je přístupná na internetových stránkách Ústavu územního rozvoje <http://www.uur.cz/> v sekci Územní plánování a stavební řád, nebo v sekci Publikační činnost a knihovna > Metodické příručky a publikační materiály > 2015.

*Ing. arch. Naděžda Rozmanová
Ing. arch. Zuzana Gajdíková
Ústav územního rozvoje*